

Jeugdkerkstraat 12

Winterswijk

Introductie

Gegevens

Adres: Jeugdkerkstraat 12
Postcode: 7101 DP Winterswijk
XY coördinaten: 246 264, 443 429
Status: Gemeentelijk monument
Onderzoek: bouwhistorische verkenning met waardestelling
Functie: Kerkgebouw
Opdracht: Delfgou architectuur namens kerkgenootschap LIFE
Datum rapportage: 13-9-2024

Aanleiding

Op dit moment maakt de eigenaar van het kerkgebouw aan de Jeugdkerkstraat 12 in Winterswijk plannen voor een verbouwing van enkele onderdelen van het complex. Vanwege de status als gemeentelijk monument is aan ARCX opdracht verstrekt om een bouwhistorische verkenning met waardestelling uit te voeren. Het bouwhistorisch onderzoek geeft inzicht in de hoofdlijnen van de bouwgeschiedenis, de bewaard gebleven historische structuur en de aanwezige cultuurhistorische waarden. Aan de hand van de resultaten kan bepaald worden waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen en welke cultuurhistorische waarden bij toekomstige veranderingen in het geding kunnen zijn.

Plan van onderzoek

Het onderzoek was opgebouwd uit een aantal onderdelen. Allereerst werden de aanwezige gegevens in de literatuur, webpagina's op het internet, van het Kadaster en het Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers geïnventariseerd. In de verschillende digitale beeldbanken zijn historische afbeeldingen, foto's en (kadastrale) kaarten verzameld.

Vervolgens is het gebouw op locatie onderzocht, waarbij op grond van zichtbare bouwsporen en in combinatie met de aangetroffen archiefgegevens, de belangrijkste veranderingen en verbouwingen gedocumenteerd zijn. De locatie is bezocht op woensdag 24 april 2024.

Het onderzoek werd uitgevoerd conform de Uitvoeringsrichtlijn 2007 Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling versie 1.1 - 28 maart 2024 van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg.

Digitale rapportage op www.tijdbeeld.com

De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd en aangeleverd via de website TIJDBEELD. Op www.tijdbeeld.com zijn alle gegevens chronologisch geordend en digitaal gepresenteerd in opeenvolgende vensters in een tijdlijn en voorzien van een waardering. De directe link naar de rapportage is: <https://www.tijdbeeld.com/project/jeugdkerkstraat-12>

De rapportage blijft voor onbepaalde tijd via de website ontsloten. Hoewel via de website (downloads) een PDF-versie van het rapport gegenereerd kan worden, is dit hoofdzakelijk bedoeld als archieffunctie en bijvoorbeeld ten behoeve van het uploaden van gegevens naar het Omgevingsloket van de overheid. Tekst en afbeeldingen zijn optimaal te bekijken via bovenstaande link.

Situering

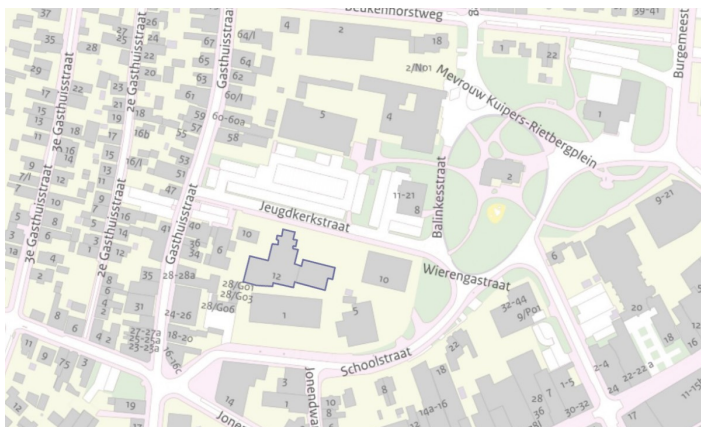
De Jeugdkerk of Balinkeskerk in Winterswijk ligt ten westen van de historische kern van het dorp op een voormalige es. Aan de achterzijde grenst een schoolgebouw aan het perceel en aan de overzijde van de Jeugdkerkstraat bevinden zich een voormalig postkantoor en de Ontmoetingskerk uit 1936. De

Balinkeskerk staat op een rechthoekig perceel dat parallel aan de Jeugdkerkstraat gelegen is. Het terrein is met betonklinkers bestraat en voorzien van enkele borders. Links aan de voorzijde bevindt zich een ruime parkeerplaats.

Beschrijving

Hoofdvolume en dak

Het kerkgebouw uit 1929 aan de Jeugdkerkstraat is gebouwd op een ruim perceel en heeft een plattegrond in de vorm van een Latijns kruis. Het dak bestaat uit zadeldaken, die aan alle vier de zijden beëindigd worden door topgevels (puntgevels) en gedekt zijn met leien. Op de kruising van de dakvlakken prijkt een klein torentje. De daken zijn voorzien van brede houten bakgoten met een fors overstek. Aan de voorzijde bevinden zich in de oksels van het kruis twee entreeportalen onder een plat dak.

Afbeelding 1 van 2

Situering van Jeugdkerkstraat 12 op de huidige topografische ondergrond. (BAGviewer)

Afbeelding 2 van 2

Situering van Jeugdkerkstraat 12 op een luchtfoto. (BAGviewer)

Gevels

De gevels van het kerkgebouw zijn hoofdzakelijk opgetrokken in geelbruine baksteen in halfsteensverband, aan de onderzijde zijn roodbruine bakstenen verwerkt. De gevels van het kerkgebouw zijn op de begane grond voorzien van rechthoekige vensters met glas-in-loodramen, waarvan enkele vensters aan de bovenzijde een tuimelraam hebben. Deze vensters worden gescheiden door muurdammen met verticale accenten van overhoeks geplaatste stenen. Op zolderniveau bevinden zich in de puntgevels (trapsgewijs oplopende) rechthoekige vensters met glas-in-loodramen onder rollagen. Alle vensters zijn aan de bovenzijde afgesloten met rollagen en aan de onderzijde voorzien van keramische lekdorpels. Tegen de zijgevels van de voorste arm van het kruis bevinden zich nog authentieke stalen fietsenrekken.

Aanbouwen

Aan de linkerkant van het gebouw bevindt zich een aanbouw uit 1953 van één bouwlaag onder een schilddak. Dit bouwdeel is via een tussenlid met een plat dak verbonden met het kerkgebouw. Ook deze aanbouw is opgetrokken in twee kleuren baksteen in halfsteensverband.

Aan de rechter- en achterzijde van de kerk bevindt zich nog een tweede aanbouw uit 1983 van één bouwlaag onder een plat dak.

Afbeelding 1 van 5

Overzicht van de voor- en linker zijgevel van de kerk.

Afbeelding 2 van 5

Overzicht van de voorgevel van de aanbouw links.

Afbeelding 3 van 5

Overzicht van de voor- en rechterzijgevel van de kerk.

Afbeelding 4 van 5

Overzicht van de rechter zijgevel.

Afbeelding 5 van 5

Overzicht van de voorgevel van de aanbouw rechts.

Tijdlijn

Ontstaan en ontwikkeling van Winterswijk

Winterswijk was lang een kleine agrarische nederzetting, waar in de negentiende eeuw de textielnijverheid aan huis uitgroeide tot textielindustrie. Aan de westzijde van het dorp lagen eeuwenlang de landbouwgronden van de Balinkes. Hier kwam in de jaren dertig een nieuwe wijk tot ontwikkeling. (Lees verder...)

Vroegste geschiedenis van Winterswijk

Winterswijk is gelegen op een dekzandrug langs de Whemerbeek, een oude loop van de Slinge.^[1] De vroegste archeologische vondsten in de omgeving van Winterswijk stammen uit ongeveer 300 voor Christus. Bij onderzoek in het buurtschap Kotten werden twee boerderijen opgegraven met urnen en negen grote voorraadpotten, afkomstig van waarschijnlijk een Keltisch volk. Tijdens onderzoek in de huidige dorpskern werden scherven van Badorfaardewerk aangetroffen uit de achtste eeuw. De eerste schriftelijke vermelding van Winterswijk stamt uit de elfde eeuw komt voor in de boekhouding van het Sint Mauritiustift uit Münster.^[2]

In de elfde eeuw werd aan de Slinge een hof van het Münsterse Sint Mauritiustift gesticht, dat uitgroeide tot een dorpskern bestaande uit een Markt en een kleine kerk. De vroeg middeleeuwse hofboerderij vormde het centrum van de omgeving. Vanuit dergelijke hoven werd een groot deel van de bevolking en van het grondbezit georganiseerd. Vanaf 1193 was Winterswijk een aartsdiakonaat van de bisschop van Münster, met de Jacobskerk als centrum. Aartsdiakonaten namen met de groei van het door de bisschop te besturen gebied regionale taken over en na verloop van tijd werd hun macht gekoppeld aan een vastomlijnd territorium. Naast de kerk lag in de middeleeuwen een tweede hof, de Starkenrode.^[3] Uit recent onderzoek is gebleken dat Winterswijk versterkt was met grachten en aarden omwallingen. De dorpskern bleef tot in het begin van de twintigste eeuw hoofdzakelijk beperkt tot de bebouwing rond de Markt en langs de daarop uitkomende hoofdstraten: Meddosestraat, Ratumsestraat, Weurden en Misterstraat.^[4]

Footnotes

1. ^ Ronald Stenvert, Chris Kolman, Sabine Broekhoven, Ben Olde Meierink en Marc Tenten, *Monumenten in Nederland. Gelderland. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist / Waanders Uitgevers, Zwolle 2000*
2. ^ Raap-Rapport 3817, *40 jaar amateurarcheologie in Winterswijk, archivering en catalogisering collectie Goorhuis. H.B.G. Scholte Lubberink, M. Schabbink, 2019.*
3. ^ Archeologisch onderzoek Boterstraat 1 Winterswijk, *Grontmij Archeologische rapporten, 2013.*
4. ^ Achterhoek Nieuws. B. Harfsterkamp, *De Middeleeuwse wortels van Winterswijk, 15-11-2020.*

De Balinkes

Buiten de dorpskern bestond de bebouwing eeuwenlang hoofdzakelijk uit pachtboerderijen die eigendom waren van de adel en andere grootgrondbezitters, die zelf op havezaten woonden.^[1] In de loop van de achttiende eeuw nam de macht en het aanzien van de adel af. Met de afschaffing van het feodale stelsel

tijdens de Bataafse Republiek kwamen veel havezaten met bijbehorende grond beschikbaar. Grote eigenboeren kochten de grond en met de verdeling van de marke in de negentiende eeuw konden zij zich nog meer grond toe-eigenen. Deze zogenaamde scholtenboeren konden zo hun invloed behoorlijk uitbreiden. Vanwege de door natuurlijke omstandigheden geïsoleerde ligging van Winterswijk is na de Franse tijd de hofhorigheid binnen de agrarische sector blijven voortbestaan. Winterswijk werd namelijk in het oosten omringd door een groot hoogveen gebied, tegenwoordig resteren daarvan het Korenburger-, Vragender-, en Meddoseveen.

Aan de westzijde van het dorp strekten zich de akkers van de Balinkes uit, vernoemd naar de familie Balink die hier een gelijknamige boerderij en vrijwel alle landbouwgronden bezat. In het begin van de twintigste eeuw begonnen de erfgenamen Balink hun gronden te verkopen en werden boerderijen gesloopt. Hoewel de gemeente reeds in 1920 het Uitbreidingsplan Balinkesch opstelde, ook met het idee om hier een nieuw gemeentehuis te bouwen, duurde het tot de jaren dertig voordat de nieuwe wijk Balinkes echt tot ontwikkeling kwam.

Footnotes

1. [^] *Archeologisch onderzoek Boterstraat 1 Winterswijk, Grontmij Archeologische rapporten, 2013.*

Afbeelding 1 van 6

Abraham de Haen, Havezate het Waliën. 1728. (Gelders Archief 1551 – 2532)

Afbeelding 2 van 6

Restand van de havezate het Waliën in Huppel, Winterswijk. (RCE Beeldbank 2004, A. Speelman, LAAT-KS15-039064)

Afbeelding 3 van 6

De Kadastrale kaart van de gemeente Winterswijk uit 1832. De bebouwing in de kern van Winterswijk is nog klein, met daar omheen in de verschillende buurtschappen de vele boerderijen in rode vierkantjes. In 1832 was de economie hier nog grotendeels agrarisch. (RCE Beeldbank, 1832. MIN05175VK1)

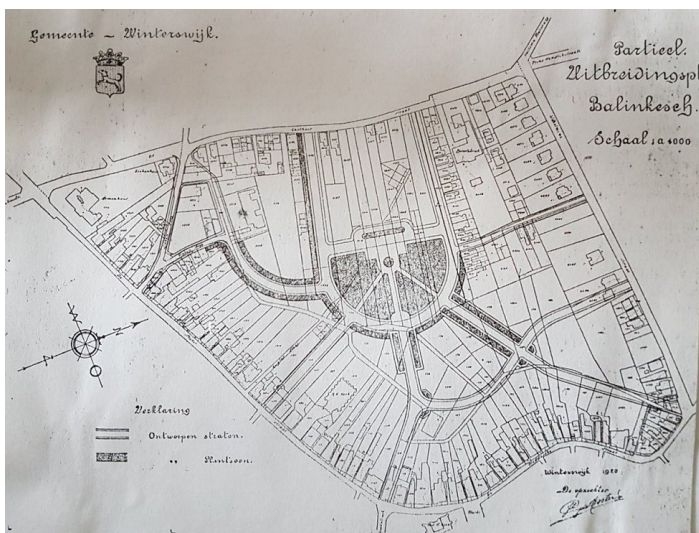
Afbeelding 4 van 6

Overzicht van het voorhuis van Scholtenboerderij Roerdink in Woold, Winterswijk. De scholtenboeren genoten aan het eind van de negentiende eeuw grote welvaart en bouwden villa-achtige woonhuizen voor of bij hun boerderijen. (RCE Beeldbank, 2008, 555.675)

Afbeelding 5 van 6

Uitsnede van de kadastrale minuut met de bebouwing in de kern van Winterswijk met links de nog onbebouwde Balinkes met boerderij Balink. (RCE Beeldbank, 1832. MIN05175VK1)

Afbeelding 6 van 6

Uitbreidingsplannen van de gemeente Winterswijk voor de Balinkes uit 1920. (B. Godthelp, oudwinterswijk.nl)

Handel, nijverheid en industrie

Naast de landbouw speelde in Winterswijk ook de textielnijverheid vanaf de zestiende eeuw een rol van betekenis. Er was sprake van transitohandel richting het Duitse achterland. Sinds de reformatie en de tachtigjarige oorlog was er een groep doopsgezinde handelaren uit Westfalen in Winterswijk gevestigd. Deze welvarende kooplieden behielden hun contacten in Duitsland, waar zij vanwege hun geloof niet langer welkom waren. Door de familiale connecties met andere kooplieden in Deventer, Enschede, Bocholt, Münster en Amsterdam, vormde Winterswijk in de late zeventiende en achttiende eeuw een opslag- en overslagplaats voor allerlei handelswaar.

In de tweede helft van de negentiende eeuw gingen de kooplieden zich ook toeleggen op textiel, net zoals hun doopsgezinde familieleden in Twente. De familie Willink speelde in deze ontwikkelingen een prominente rol. In eerste instantie werd de textiel als huisnijverheid vervaardigd op boerderijen, maar in 1862 werd de eerste stoomfabriek opgericht door H. Willink & Co. Uiteindelijk zou Winterswijk zes textiel fabrieken krijgen die het dorpsgezicht bepaalden. In 1878 verbeterden de verbindingen van en naar Winterswijk. Er ontstonden treinverbindingen naar Zutphen, Borken, Bocholt, Zevenaar en Enschede. Met name de verbindingen naar Enschede en Bocholt waren voor de textielindustrie van groot belang.^[1] De verbeterde verbindingen en groeiende economie zorgden ervoor dat het dorp Winterswijk in de negentiende- en twintigste eeuw sterk in omvang toenam.

Footnotes

1. [^] Bastiaan Willink, *Heren van de Stoom; de Willinks, Winterswijk en het Twents-Gelders industrieel patriciaat 1680-1980*. Zutphen, 2006.

Afbeelding 1 van 4

Entree van de Koninklijke Tricotfabriek in Winterswijk van de familie Willink, in vervallen staat. In 1890 werd de fabriek geopend en in 1978 gesloten, waarna het pand tot 2003 leeg stond. In 2000 kreeg het complex de status van Rijksmonument. Op dit moment zijn er 25 appartementen ondergebracht. (Beeldbank RCE)

Afbeelding 2 van 4

Gedenksteen van Jan Willink, ook wel Spoor Jan (1831-1896) bij het station in Winterswijk. Initiatiefnemer voor de aanleg veel spoorwegen in Oost-Nederland. (RCE Beeldbank 2007. 550.245)

Afbeelding 3 van 4

Directeurswoning van de familie Willink behorende tot de Tricotfarbiek aan de Groenloseweg. Ontworpen door L. Richter. (Oudwinterswijk.nl)

Afbeelding 4 van 4

Luchtfoto van Winterswijk uit de periode 1920-1940. In de rechter bovenhoek de beide fabrieken van de familie Willink; de Tricot en Witstoom/Blijdenstein. Elders in Winterswijk stonden de fabrieken de Batavier van Willink-Paschen, de Tuunte van Huijskes, de Meijerink aan de Laan van Hilberink en de Hazewind van M.M. Poppers. (NIMH, 2011-0604)

Jeugdkerk en verenigingsleven

De eerste jeugdkerken ontstonden in Nederland in de eerste helft van de twintigste eeuw en waren bedoeld voor jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar. Dit waren aanvankelijk nog geen fysieke kerkgebouwen. De eerste 'jeugdkerk' in Winterswijk werd georganiseerd in 1925. De kerkgangers van de jeugdkerk in Winterswijk konden vanaf 1930 ook lid worden van een jongerenvereniging: Advendo. (Lees verder...)

Hervormde gemeente Winterswijk

De Nederlands Hervormde gemeente in Winterswijk ontstond omstreeks 1600. Na de reformatie deed de voormalige Rooms-Katholieke Jacobskerk op de Markt dienst als hervormd kerkgebouw. In de negentiende eeuw scheiden zich van de hervormde kerk meerdere nieuwe kerkelijke organisaties af. Vanaf omstreeks 1840 kerkten de Christelijk Afgescheidenen in een gebouw op de Zonnebrink. De Hervormde gemeente kreeg in de loop der tijd verschillende pastorieën en het gebouw 'Den Angang' aan de Markt in bezit en vestigde een kerkelijk bureau aan de Gasthuisstraat. Binnen de Hervormde gemeente ontstond de vereniging 'Vrienden van de Waarheid', die aanvankelijk in de Zonnebrinkkerk van de Afgescheidenen diensten hielden, maar later een kapel aan de Spoorstraat stichtten.^[1] De hervormden zouden in 1929 overgaan tot de bouw van een Jeugdkerk in de nieuw te ontwikkelen woonwijk op de Balinkes.

Footnotes

1. [^] ECAL, 0303 Hervormde Gemeente Winterswijk 1620-1985, Geschiedenis.

Overzicht van de Jacobskerk op de Markt in Winterswijk. (RCE Beeldbank 409.542)

Jeugdkerken

De bouw van de Jeugdkerk in Winterswijk moet gezien worden tegen de achtergrond van de verzuiling in de maatschappij en de ontwikkeling van de christelijke jeugdcultuur in de eerste helft van de twintigste eeuw. De eerste jeugdkerken in Nederland ontstonden in deze periode en waren bedoeld voor jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar. Dit waren aanvankelijk nog geen fysieke kerkgebouwen, maar alleen speciale diensten. Met name binnen deze vrijzinnige-protestante gemeentes waren de diensten populair. In 1918 werd in Rotterdam de eerste jeugddienst gehouden door ds. Andries Martinus van de Laar Krafft.^[1]

In de loop van de twintigste eeuw ontwikkelde de christelijke jeugdcultuur zich rondom jongerenverenigingen voor sport, cultuur en andere vrijetijdsbestedingen. Deze jeugdcultuur resulteerde veel later in onder andere de bekende EO-jongeren dagen. De jeugdkerkdiensten waren iets vrijer dan de reguliere diensten en de onderwerpen werden toegespitst op de doelgroep. Na de diensten konden de jongeren vaak samenkomen in daarvoor beschikbare zaaltjes. De jeugdkerken waren in sociaal opzicht van groot belang om de lokale jeugd onderling en aan de kerk te binden.^[1]

De eerste 'jeugdkerk' in Winterswijk werd in januari van 1925 op initiatief van dr. J.N. Bakhuizen van der Brink georganiseerd samen met een comité bestaande uit drie raadsleden en vier andere gemeenteleden. In eerste instantie zou de dienst één keer in de maand georganiseerd worden voor jongeren tussen de twaalf en achttien jaar. De eerste dienst werd gehouden in het muziekgebouw van de vereniging Excelsior. De organisatie had voor de eerste dienst 200 tot 250 jongeren verwacht, maar er kwamen 500 bezoekers op de jeugddienst af.^[2]

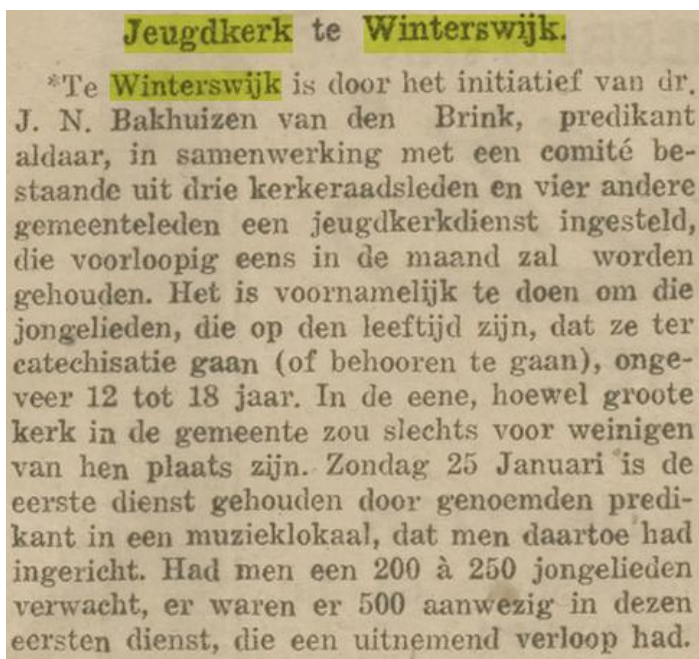
Footnotes

1. ^{a, b} De Nederlander, 09-01-1919 *Kerk en School*
2. [^] De Nederlander, 27-01-1925

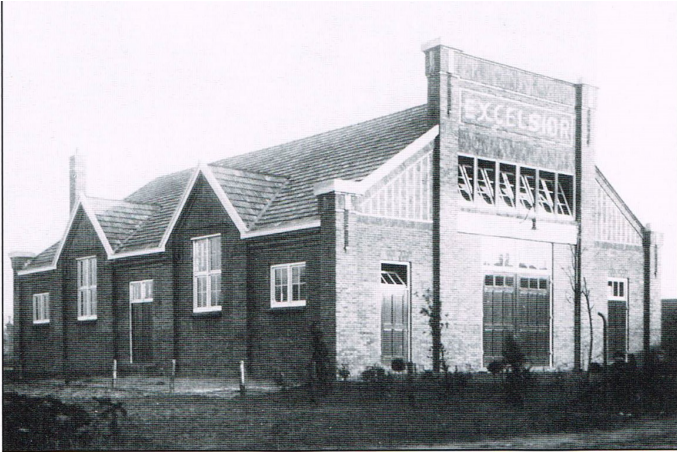
Afbeelding 1 van 4

Bericht over de eerste jeugdkerk in Rotterdam. De Nederlander, 09-01-1919 *Kerk en School* (Delper.nl)

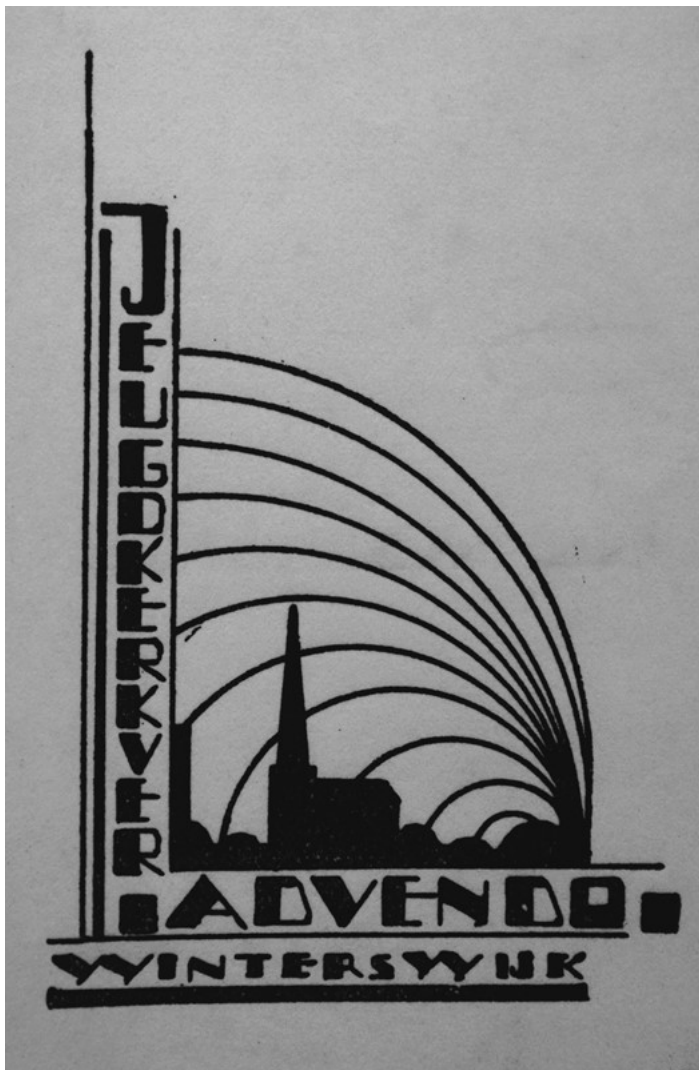
Afbeelding 2 van 4

Bericht over de eerste jeugdkerk in Winterswijk. De Nederlander, 27-01-1925 (Delpher.nl)

Afbeelding 3 van 4

Muziekgebouw van muziekvereniging Excelsior, gebouwd in 1922 aan de Tuuntestraat, waar vanaf 1925 de jeugdkerkdiensten gehouden werden. (Oudwinterswijk.nl)

Afbeelding 4 van 4

Briefhoofd van Jeugdkerkvereniging Advendo.

Ds. Reeser

De oprichters van Advendo werden geholpen door ds. Reeser, die sinds 1929 in Winterswijk actief was. Emile Reeser werd geboren in Den Haag en was in de jaren dertig een populaire dominee in Winterswijk, met name onder de jongeren. Na de Tweede Wereldoorlog moest hij echter vertrekken, aangezien hij een prominent lid was geweest van de Winterswijkse afdeling van de NSB.

In 1921 trad Reeser in zijn eerste kerkelijke gemeente, Hoogland bij Amersfoort, waar hij veel aanzien genoot. In 1926 ontmoette hij daar zijn tweede vrouw, de zestien-jarige dochter van een molenaar. In 1929 besloot hij te vertrekken uit Hoogland en vestigde hij zich met zijn vrouw in Winterswijk. Winterswijk was een grotere gemeente. Op kerkelijk gebied zette hij zich onder andere in voor de oprichting van de vereniging Advendo. Wegens een onopgeloste kwestie in Hoogland werd Reeser in 1933 veroordeeld tot een maand gevangenisstraf in Amsterdam, waardoor hij door de Nationale Synode geschorst werd als predikant. In 1940 kreeg hij als lid van de NSB zijn rechten als dominee terug en begon hij met het houden van propagandistische preken door heel Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog werd Reeser veroordeeld tot vijf jaar internering, waarna hij zich in 1950 als dominee vestigde in Noord-Holland.

Een vrijzinnig-democraat wordt nationaal-socialist

*En de vroegere predikant Reeser
wordt Mussert-propagandist*

Winterswijk, — Donderdag.

Dr. W. P. C. Bos, de voormalige leider van de vrijzinnig-democratische raadsfractie, die eenigen tijd geleden voor zijn partij bedankte, heeft zich bij de nationaal-socialisten aangesloten. Zelfs is hij thans op een plaatselijke vergadering tot algemeen leider gekozen, welke benoeming hij aanvaardde.

Dr. W. P. C. Bos heeft besloten in den gemeenteraad zitting te blijven nemen; dit naar aanleiding van een lijst, die bij de inwoners der buurtschappen circuleerde en waarop velen (van verschillende partijen heet het) teekenden met het verzoek, zijn zetel aan te houden.

Tot propaganda-leider van dezelfde nationaal-socialistische afdeeling werd in dezelfde vergadering benoemd..... de heer Reeser, vroeger ds. Reeser, wiens naam men zich uit een onverkwikkelijke zaak nog wel herinnert.

03 November 1933, Het Volk (Delpher.nl, oudwinterswijk.nl)

Bouw van de hervormde jeugdkerk 1929-'30

In 1929 besloten de kerkvoogden van de Nederlands Hervormde Kerk te Winterswijk over te gaan tot de bouw van een nieuwe kerk, speciaal voor het houden van jeugdkerkdiensten. Het betrof de tweede jeugdkerk van Nederland die werd ontworpen door architecten J. van der Schaaf en A.J. Streek. Later werd de kerk omgedoopt tot Balinkeskerk. (lees verder...)

De bouw van de Hervormde Jeugdkerk in Winterswijk

Al vrij snel na de organisatie van de eerste jeugdkerkdiensten, ontstond bij het Hervormde kerkbestuur van Winterswijk de wens om een fysiek jeugdkerkgebouw op te richten. In 1929 besloten de kerkvoogden van de Nederlands Hervormde Kerk te Winterswijk over te gaan tot de bouw van een nieuwe kerk op de Balinkes, speciaal voor het houden van jeugdkerkdiensten. Op zondag 2 maart 1930 werd het nieuwe jeugdkerkgebouw ingewijd.

Deze jeugdkerk zou de tweede van Nederland worden en werd ontworpen door de architecten J. van der Schaaf en A.J. Streek. Het gebouw was primair bedoeld voor jeugddiensten. In december 1931 werd zelfs vergaderd over het feit dat te veel ouderen plaats namen in de kerk tijdens de diensten, waardoor er te weinig plek was voor jongeren. De kerkvoogden dienden in de gaten te houden dat de jongeren als eerste plaats konden nemen en wanneer er voldoende zitplaatsen beschikbaar bleven, konden de ouderen daar plaats nemen.^[1]

Architecten Van der Schaaf en Streek

Het architectenbureau van de familie Van der Schaaf werd opgericht in Winterswijk door Hans van der Schaaf (1856-1925). Na zijn dood werd hij opgevolgd door zijn zoon Jacob van der Schaaf (1889-1974). Jacob van der Schaaf was samen met de architect A.J. Streek verantwoordelijk voor het ontwerp van de Jeugdkerk in Winterswijk. Jacob werd na zijn overlijden opgevolgd door zijn zoon Hans van der Schaaf (1921-2011).^[2]

Het architectenbureau was in Winterswijk en omstreken zeer bekend en was verantwoordelijk voor tal van ontwerpen in het dorp, zoals het kantoorgebouw voor de Gelderse Credietvereniging, het art-deco theater Astoria, het hotel Stad Münster, een strandbad en verschillende prominente woonhuizen, zoals de directeurswoning van de Zuivelfabriek aan de Gasthuisstraat.

A.J. Streek was eveneens een bekende architect in Winterswijk die samen met Hans van der Schaaf, en waarschijnlijk ook met J.J. Post, heeft samengewerkt aan de bouw van de Marechausseekazerne in Winterswijk. Ook was Streek betrokken bij de bouw van de monumentale scholtenboerderij Het Vriezenhuis in Winterswijk.

Footnotes

1. [^] Correspondentie omtrent bouw van de Jeugdkerk, ECAL Bouw van een Jeugdkerk. Inventaris 7690, 1.5616.
2. [^] Na diens dood werd het archief van het architectenbureau overgebracht naar het Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers in Doetinchem.

Afbeelding 1 van 2

Overzicht van de voorgevel van Hotel Stad Munster aan de Markt in Winterswijk. Het gebouw werd ontworpen door architectenbureau Van der Schaaf in 1911. (Oudwinterswijk.nl)

Afbeelding 2 van 2

Overzicht van de voorgevel van de Marechausseekazerne in Winterswijk, waarschijnlijk ontworpen door H. Van der Schaaf en Streek in 1904. (RCE Beeldbank, Heins, 1999, 322.830)

Expressionistische kruiskerken

De kerk is door het gebruik van baksteen met decoratieve metselverbanden, de overstekende goten, de hoge opgaande gekruiste zadeldaken en de met geometrisch, gekleurd glas-in-lood gevulde vensters, zeer herkenbaar als protestantse kerk uit de late jaren twintig van de vorige eeuw. De bouwstijl waarin de Jeugdkerk werd ontworpen is sterk verwant aan de destijds populaire Amsterdamse School en het expressionisme. Van der Schaaf en Streek sloten met hun ontwerp aan op vergelijkbare hervormde en gereformeerde kerkgebouwen die door heel Nederland in deze periode werden gerealiseerd.

Mogelijk vormden de ontwerpen van architect Bastiaan Willem Plooi uit Baarn voor Van der Schaaf en Streek een belangrijke inspiratiebron. Plooi verwierf grote bekendheid met zijn ontwerpen van gereformeerde kruiskerken in sober expressionistische stijl. Vermoedelijk was zijn eerste ontwerp de Kruiskerk in Amstelhoek in 1925, waarna in zijn carrière nog veertig soortgelijke kerken volgden. De (sobere) expressionistische kruiskerk werd als type enorm populair en werd dus ook geadopteerd door Van der Schaaf en Streek in Winterswijk in 1929. Zij waren niet de enigen. Met onder meer de Goede Herderkerk in Apeldoorn uit 1934, de Gereformeerde Kerk aan de Wolfert van Borsselenweg in Amstelveen uit 1938 en de Gereformeerde Kerk in Pijnacker uit 1929 verrezen kerkgebouwen die sterk leken op de kerken van Plooi.

Al deze kerken waren gebaseerd op een symmetrisch, kruisvormig ontwerp met twee hoog opgaande kruisende zadeldaken. Binnen dit basisontwerp werd gevarieerd met ingangspartijen, de verhoudingen van het kruis en de aanwezigheid van eventuele zaaltjes aan de voor- of achterzijde. Voor de gereformeerde en hervormde liturgie vormde centraalbouw het ideaal. Kruiskerken met armen van gelijke lengte (Grieks kruis) maakten een waaivormige plattegrond mogelijk, met een bankenplan gecentraliseerd rond de preekstoel. Er werden echter ook vele kruiskerken met ongelijke armen (Latijns kruis) en zaalkerken gebouwd, waarbij een meer traditionele plattegrond en indeling ontstond.

Afbeelding 1 van 2

Overzicht van de voorgevel van de Kruiskerk in Amstelhoek uit 1924-25, ontworpen door B. Plooi. (RCE Beeldbank, 1980, Barnard, LAAT-kr14-514694-E)

Afbeelding 2 van 2

Zicht op de Gereformeerde Kerk ('Pauluskerk') aan de Wolfert van Borsseleweg, Nieuwer-Amstel. Ontworpen door A.T. Kraan in ca. 1935. (Wikipedia, Pauluskerk).

Exterieur van de Jeugdkerk

De door Van der Schaaf en Streek ontworpen Jeugdkerk in Winterswijk werd gebouwd op een (Latijns) kruisvormige plattegrond en telde één bouwlaag onder twee haaks op elkaar georiënteerde zadeldaken. De vier armen werden beëindigd met topgevels in de vorm van puntgevels. Door de vrijwel identieke vormgeving van de topgevels (alzijdigheid) neigt het ontwerp van het exterieur enigszins naar centraalbouw. De voorgevel is alleen als zodanig herkenbaar vanwege de situering, de aanwezigheid van twee kleine entreeportalen aan weerszijden en waarschijnlijk de afwijkende kleur van de glas-in-loodramen.

Uit het bestek blijkt dat het aanvankelijk de bedoeling was om de hoog opgaande dakvlakken van de zadeldaken met gesmoorde Tuiles du Nord pannen te dekken. Waarschijnlijk werd nog tijdens de bouw besloten om de dakpannen te vervangen door een dakbedekking met leien in Maasdekking. Op de kruising van de daken werd een dakruiter toegevoegd. Rondom werd het gebouw voorzien van grote overstekende houten goten. Het gebouw werd opgetrokken in machinale baksteen in halfsteensverband. Rondom werd aan de onderzijde, tot aan de onderdorpel van de vensters, roodbruine baksteen toegepast en daarboven geelbruine baksteen. De hoge plint werd aan de bovenzijde afgesloten met een rollaag.

De vensters voorzagen men van stalen ramen gevuld met gekleurde kathedraalglas-in-loodramen met een geometrische verdeling van rechthoeken en vierkanten. In de huidige situatie wijkt de kleurstelling van het glas in de voorgevel af van die van beide zijgevels. Vermoedelijk behoort dit tot de oorspronkelijke opzet. Enkele vensters werden voorzien van een tuimelramen in de bovenste helft, maar de meeste werden voorzien van vaste ramen.

De muurdammen tussen de vensters werden voorzien van decoratief metselwerk in de vorm van een verticale strook overhoeks geplaatste stenen. Onder de dakranden van de topgevels werd een dubbele uitkragende rollaag aangebracht. Corresponderend met de schuine daklijn werden hier op zolderniveau glas-in-loodramen geplaatst die trapsgewijs in hoogte toenemen. Afgezien van de forse latere aanbouwen aan de linkerzijde en achterzijde en de later vernieuwde deuren, verkeert het exterieur van de kerk uit 1929-'30 nog grotendeels in oorspronkelijke staat. Een enkele buitendeur uit de bouwtijd is in de aanbouw aan de achterzijde hergebruikt.

Constructie

De constructie van het dak en van de vloeren van het kerkgebouw uit 1929-'30 waren gedurende het onderzoek slechts op een enkele plek in het zicht. De kapconstructie bestaat in hoofdzaak uit een beschoten naaldhouten gordingenkap die ondersteund wordt door spanten. Uit het bestek en de bouwtekening blijkt dat er bij de constructie van de spanten meerdere varianten zijn toegepast. Op de orgelzolder zijn spanten met kreupele stijlen zichtbaar. Boven de kerkruimte werden spanten met schoren (kruizen) en makelaars, zonder kreupele stijlen geplaatst.

De constructie van de houten vloeren werd uitgevoerd met enkelvoudige, naaldhouten balklagen.

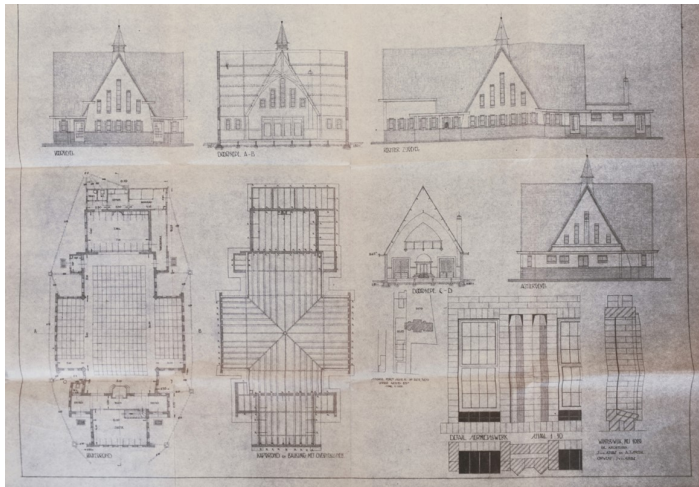
Afbeelding 1 van 10

Overzicht van het exterieur van de Jeugdkerk in Winterswijk. Gezien vanaf de Jeugdkerkstraat.

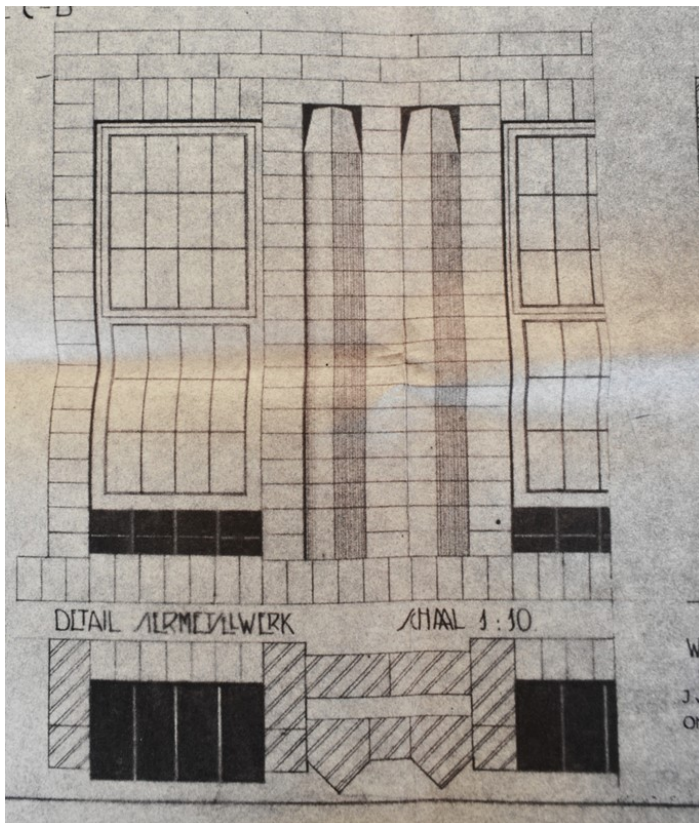
Afbeelding 2 van 10

Namen van de architecten onder het ontwerp van de Balinkeskerk. (ECAL)

Afbeelding 3 van 10

Overzicht van de plattegronden en aanzichten ontworpen en getekend door Van der Schaaf en Streek. (ECAL)

Afbeelding 4 van 10

Detailtekening van het ornamentale baksteenwerk. (ECAL)

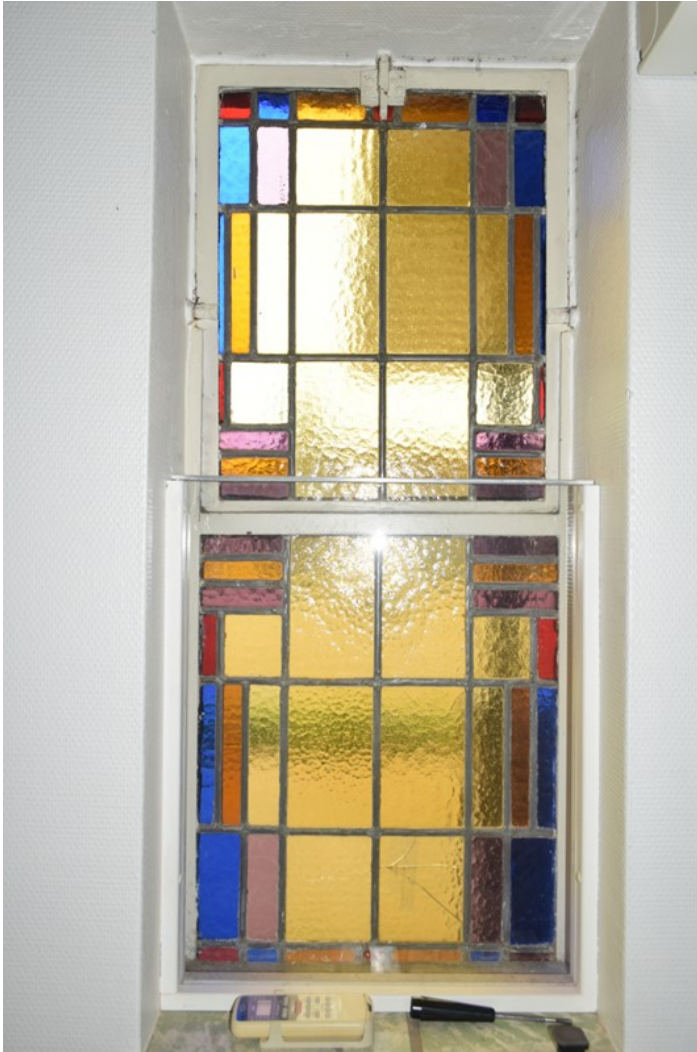
Afbeelding 5 van 10

Overzicht van de rechter ingang aan de rechterzijde. Links van de ingang vensters met daartussen decoratief metselwerk. De vensters zijn voorzien van glas-in-lood.

Afbeelding 6 van 10

Overzicht van de rechter zijgevel met op de begane grond rechthoekige vensters en daarboven vensters die trapezgewijs in formaat oplopen. Deze vensters zijn voorzien van andere kleuren glas-in-lood.

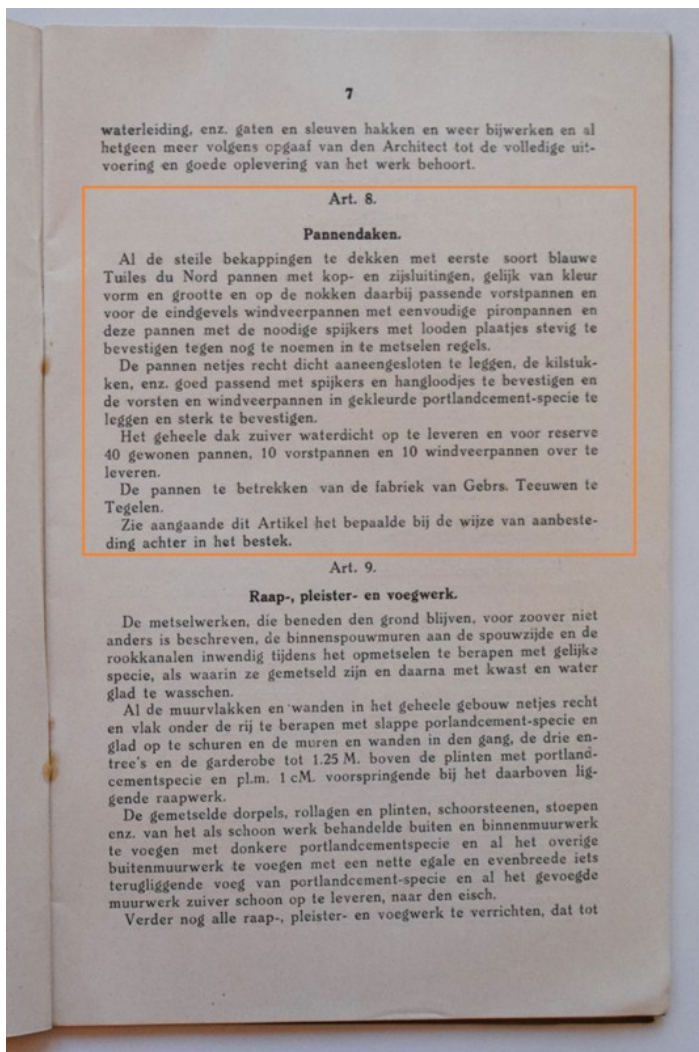
Afbeelding 7 van 10

Venster in de voorgevel gevuld met gekleurd glas-in-lood. De kleurstelling van het glas in de voorgevel wijkt af van de rest van het gebouw. De bovenramen zijn uitgevoerd als tuimelramen.

Afbeelding 8 van 10

De kleuren van het glas-in-lood in de kerkruimte.

Afbeelding 9 van 10

Pagina 7 uit het bestek van de bouw van de Jeugdkerk in 1929. De alinea beschrijft de te plaatsen dakpannen. Uit historische foto's blijkt dat dit onderdeel tijdens de bouw is gewijzigd. (Bouwdossiers ECAL)

Afbeelding 10 van 10

Historische foto van de Jeugdkerk, waarschijnlijk vlak na voltooiing van de bouw. Op deze foto zijn langs de dakranden pannen te herkennen, met leien in maasdekking op de dakvlakken. (Oudwinterswijk.nl)

Indeling

Voor de plattegrond van de kerk werd in 1929 gekozen voor een Latijns kruis, dat aan de voor- en achterzijde met verschillende ruimtes werd verlengd. De indeling van de kerkruimte was vrij traditioneel. De ruimte werd vrijwel geheel ingenomen door een driedelig bankenplan dat in de lengterichting georiënteerd was op de preekstoel die (half ingebouwd) tegen de zuidwand geplaatst was. Aan de voorzijde was oorspronkelijk een kleine zaal gerealiseerd, met aan weerszijden een entree. Beide entrees leidden naar een achter de zaal gelegen dwarsgang die via twee dubbele deuren toegang gaf tot de kerkruimte. De kerkzaal was tevens aan de achterzijde toegankelijk via twee zij-entrees. Aan de achterzijde bevonden zich verder nog twee lage aanbouwen die iets in hoogte verschilden en waarin een tweede (grotere) zaal, met een garderobe, toiletten, een keukentje en bergruimte waren ondergebracht. De zaal aan de achterzijde stond via vier schuifdeuren in verbinding met de kerkruimte, deze situatie is tot op heden nog herkenbaar. De grote zaal was van groot belang voor het kerkbestuur, aangezien deze verhuurd kon worden aan verschillende verenigingen en vaste inkomsten opleverden.

Boven de kleine zaal aan de voorzijde bevond zich een zolderruimte die als orgelzolder in gebruik was. In de aangrenzende scheidingswand met de kerkzaal was boven de preekstoel een spitsboogvormige opening gemaakt voor het orgel dat in 1930 was geleverd door de Electr. Orgelfabriek M. Spiering uit Dordrecht. Aan weerszijden van het orgel waren op de zolder twee kleine kamertjes afgetimmerd. De zolder was toegankelijk via de zoldertrap die oorspronkelijk aan de gang grensde, maar bij de verbouwing in 1983 naar de huidige plek werd verplaatst.

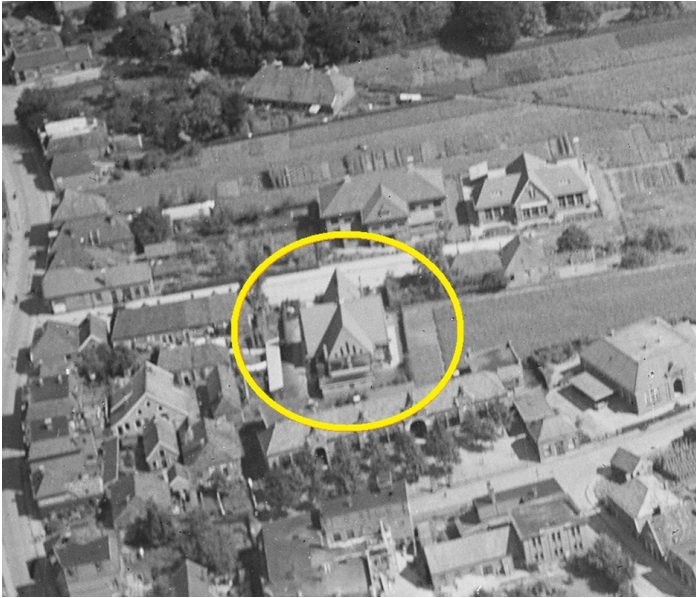
Interieurafwerking en inrichting

Waar de indeling van het interieur uit de bouwtijd op hoofdlijnen nog herkenbaar is, resteert in het huidige kerkgebouw nog maar weinig van de inrichting en (voor zover zichtbaar) de interieurafwerking uit 1929-'30. Oorspronkelijk stond zoals reeds genoemd tegen de wand tussen de kerkzaal en de gang het preekgestoelte met daarboven het orgel. De jonge kerkgangers namen plaats op drie blokken kerkbanken: één breed blok in het midden en twee in de zij-armen. Boven de preekstoel was de tekst 'KOMT ALLEN TOT MIJ IK ZAL U RUST GEVEN' aangebracht. Zowel de preekstoel als het orgel en alle kerkbanken zijn later uit de kerk verwijderd.

De wand- en plafondafwerking van de kerkzaal zijn nog wel grotendeels intact. De wanden werden afgewerkt met pleisterwerk boven een lambrisering in schoon metselwerk, afgesloten met een donker geschilderde houten lijst. Oorspronkelijk waren ook alle deuren en vensters in de ruimte en de nis achter de preekstoel voorzien van omlijstingen in schoon metselwerk, deze zijn later wit geschilderd of weggewerkt. De kerkzaal werd 'overwelfd' door spitsboogvormige plafonds van triplexplaten die de kapvorm volgden.

Uit het bestek blijkt dat in de kerkruimte en de zalen houten vloeren kwamen te liggen en dat bij de entrees, de gang en de w.c. aan de voorzijde terrazzovloeren werden gelegd. De aanwezigheid van de terrazzovloeren kon op een paar plaatsen aan de voorzijde bij het onderzoek vastgesteld worden. De voormalige w.c. links aan de voorzijde bevat nog de terrazzovloer en de wandtegels uit de bouwtijd.

Overzicht van de plattegrond uit 1929. (ECAL)

Afbeelding 2 van 7

Luchtfoto van de Balinkes na 1929. In geel is de jeugdkerk omcirkeld. Aan de achterzijde is de aanbouw onder het platte dak herkenbaar. (NIMH Beeldbank)

Afbeelding 3 van 7

Overzicht van de voormalige gang met entrees aan weerszijden.

Afbeelding 4 van 7

Detail van de terazzo vloer met tegellambrisering uit de bouwtijd in het toilet. Het toilet bevindt zich in het linker portaal aan de voorzijde.

Afbeelding 5 van 7

Overzicht van het zaaltje aan de voorzijde dat na 1982 verdeeld is in twee ruimtes.

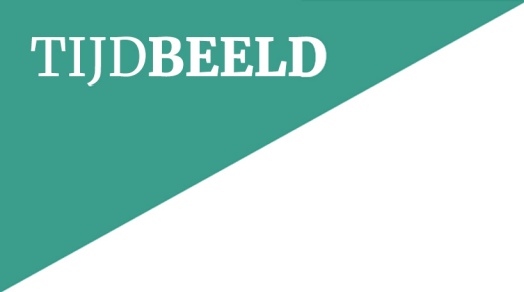
Afbeelding 6 van 7

Overzicht van de kerkruimte richting de voorgevel.

Afbeelding 7 van 7

Historische afbeelding van de kerkruimte gezien richting de voorgevel. De opening met het orgel en de preekstoel zijn nu niet meer aanwezig. Waarschijnlijk bevinden de beide glasdeuren zich nog wel achter het moderne plaatmateriaal. (Nationaal archief, 487113)

Latere verbouwingen

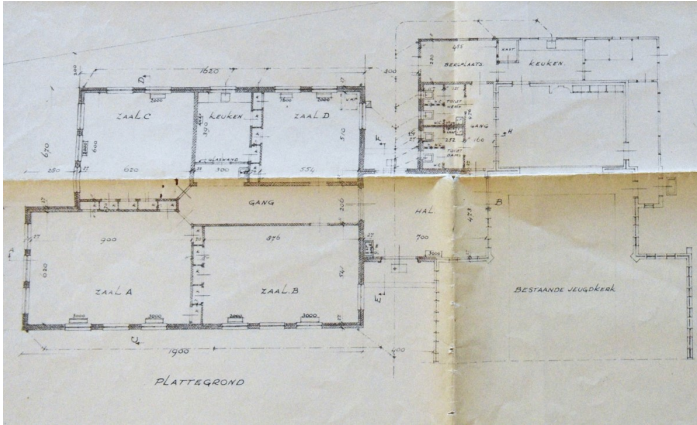
De Jeugdkerk werd in de tweede helft van de twintigste eeuw in meerdere fasen uitgebreid en verbouwd. In 1952-'53 verrees aan de westzijde een nieuw jeugdgebouw met extra zaalruimte. In 1983 vond opnieuw een grote uitbreiding plaats en werd aan de oostzijde en achterzijde een aula en mortuarium aangebouwd. De kerk uit 1929 raakte gedeeltelijk ingebouwd, het kerkinterieur werd in de loop der tijd gemoderniseerd. *(Lees verder...)*

Bouw van een jeugdgebouw in 1952-'53

De exploitatie van de zaaltjes was zodanig succesvol, dat men in 1952 besloot over te gaan tot een uitbreiding in de vorm van een apart jeugdgebouw. Op 28 juli 1952 vroeg de Kerkvoogdij van de Nederlandse Hervormde Gemeente Winterswijk vergunning voor het realiseren van een forse aanbouw aan de westzijde die in 1953 voltooid werd. Opnieuw werden architecten Van der Schaaf en Streek benaderd. Zij ontwierpen een min of meer rechthoekig zaalgebouw van één bouwlaag onder een schilddak. Deze aanbouw werd via een tussenlid met het bestaande kerkgebouw verbonden. De oorspronkelijke uitgang van de kerk op deze plek verviel, in het tussenlid kwam een nieuwe entree. De bestaande zaal en de keuken aan de achterzijde bleven behouden.

De architectuur van de uitbreiding sloot op harmonieuze wijze aan op de bestaande Jeugdkerk. De gevels van het nieuwe zaalgebouw werden op vergelijkbare wijze in twee kleuren baksteen opgetrokken en rondom werden ook hier houten goten met een fors overstek toegepast. Het metselwerk rondom de entree in het tussenlid verwijst naar het decoratieve metselwerk van het hoofdgebouw. De oorspronkelijke ramen zijn later vervangen door de huidige aluminium ramen.

Het zaalgebouw werd voorzien van een hal die de oude en nieuwe ruimtes met elkaar verbond. Aan de linkerzijde van de hal bevond zich een centrale gang met daaromheen vier zalen en een keuken. Voor de grotere toestroom aan gasten werd naast de keuken uit 1929 een kleine aanbouw met toiletten en een berging gerealiseerd. De indeling van de aanbouw uit 1952-'53 is in de loop van de jaren uitgebroken om een grotere zaal te creëren.

Afbeelding 1 van 6

Plattegrond van de in 1952 gerealiseerde aanbouw. (ECAL Bouwdossiers)

Afbeelding 2 van 6

Overzicht van de voorgevel van de aanbouw uit 1952.

Afbeelding 3 van 6

Overzicht van de achtergevel van de aanbouw uit 1952.

Afbeelding 4 van 6

Overzicht van de aansluiting van de aanbouw uit 1952 op het kerkgebouw uit 1952. Rondom het portaal zijn enkele decoratieve elementen aangebracht in het metselwerk die verwijzen naar het hoofdgebouw.

Afbeelding 5 van 6

Gevelsteen die na voltooiing van de aanbouw geplaatst werd.

Afbeelding 6 van 6

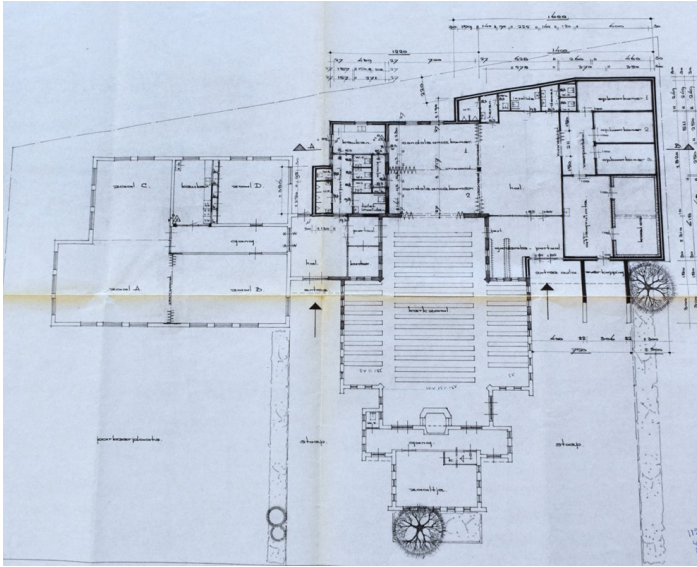
Overzicht van het interieur in de aanbouw uit 1952.

Bouw van een aula en mortuarium in 1983

In 1983 vond opnieuw een grote uitbreiding plaats. Op 26 april 1983 vroeg de Diaconie van de Hervormde Gemeente een vergunning aan voor de uitbreiding van het pand met een aula en mortuarium. Deze aanbouw werd ontworpen door architectenbureau Ten Dolle uit Winterswijk. Bij de vormgeving van de gevels en de kleurstelling van het metselwerk werd opnieuw aansluiting gezocht bij de kerk uit 1929.

De nieuwe aanbouw werd aan de rechterzijde van het kerkgebouw gerealiseerd en kreeg één bouwlaag onder een plat dak. Tevens werden de bestaande aanbouwen van de kerk uit 1929 aan de achterzijde vrijwel geheel vernieuwd. Het uitvaartcentrum kreeg aan de voorzijde een eigen entree die van belang was bij de routing van het complex. Aangezien de ruimtes in gebruik genomen zouden worden als aula en mortuarium voor overlijdensdiensten, zou het niet gepast zijn wanneer gasten voor een uitvaart dezelfde entree zouden moeten gebruiken als het personeel of uitgaande kerkgangers. Deze publieksstromen werden op deze wijze gescheiden.

In het uitvaartcentrum werden een groot aantal vertrekken gerealiseerd: nieuwe toiletgroepen, een moderne keuken, één grote ruimte die door schuifwanden in drie aparte condoleancekamers veranderd kon worden, een hal, een nieuwe garderobe, een tweede toiletgroep, verschillende opbaarkamers, een koelcel en een aflegruimte. De garderobe en de aflegruimte kregen beiden verschillende entrees, die zoals hierboven genoemd, van belang waren voor de routing. Het interieur werd voorzien van de genoemde schuifwanden, rode vloerbedekking en systeemplafonds. Mogelijk werd in dezelfde periode ook het interieur van het zaalgebouw uit 1952-'83 gemoderniseerd.

Afbeelding 1 van 6

Plattegrond van de Jeugdkerk met in zwart de in 1983 gerealiseerde aanbouw aan de rechter achterzijde. (ECAL Bouwdossiers)

Afbeelding 2 van 6

Overzicht van de voorgevel van de aanbouw uit 1983 met de twee ingangen voor de gescheiden verkeersstromen.

Afbeelding 3 van 6

Overzicht van de achtergevel van de aanbouw uit 1983.

Afbeelding 4 van 6

Overzicht van het interieur van de keuken aan de achterzijde.

Afbeelding 5 van 6

Overzicht van één van de condoleance kamers die afgescheiden kon worden door schuifwanden.

Afbeelding 6 van 6

Overzicht van één van de toiletgroepen uit 1983.

Latere aanpassingen

De bouwtekeningen van 1983 verschillende op enkele punten van de huidige situatie. Deze veranderingen moeten dus ergens in de tussenliggende periode uitgevoerd zijn. In het kerkgebouw uit 1929 wijzigde de indeling en werd een deel van de interieurafwerking gemoderniseerd. De grootste veranderingen vonden plaats aan de voorzijde. De zoldertrap, die tegen de gangmuur stond, werd tegen de voorgevel geplaatst. Vermoedelijk hergebruikte men hierbij oudere onderdelen. Vervolgens werd de gangstructuur uitgebrouwen en werd de ruimte over de lengte in twee vertrekken gesplitst.

De in de gang uitgebouwde preekstoel verdween. Ter plaatse van het liturgisch centrum werd een podium geplaatst. De voormalige balustrade boven de preekstoel werd na verwijdering van het orgel dichtgezet. Ook de kerkbanken moesten het veld ruimen en werd vervangen door losse stoelen. Door het dichtzetten van de één van de twee deuren die aan weerszijden van de preekstoel de kerkruimte ontsloten, werd de al eerder gewijzigde routing van het kerkgebouw definitief. Waar men voorheen aan de voorzijde binnen kwam in de as van de looppaden tussen de kerkbanken, vormt nu de entree in de aanbouw uit 1952-'53 de hoofdentree.

In het Jeugdgebouw uit 1952-'53 werd vrijwel de gehele indeling uitgebrouwen en een nieuwe keuken gerealiseerd. Tevens werden hier vensters en deuren vernieuwd. Een voormalige uitgang aan de achterzijde tussen de uitbreidingen van 1952-'53 en 1983, werd dichtgezet.

Ten slotte werd ook de terreininrichting en bestrating vernieuwd. In het verleden hadden minstens twee verschillende hekwerken het terrein aan de voorzijde afgescheiden van de openbare weg. Deze zijn beiden verdwenen.

Afbeelding 1 van 3

Overzicht van de trap die na 1983 tegen de voorgevel geplaatst is.

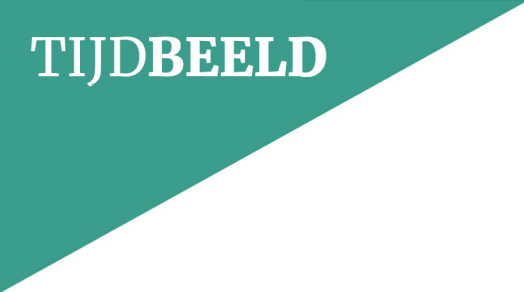
Afbeelding 2 van 3

Overzicht van de wand tussen de gang en de kerkruimte op de zolder, met daarin de gesloten opening waarachter het orgel heeft gestaan.

Afbeelding 3 van 3

Overzicht van de linker deur naar de kerkruimte die na 1983 dichtgezet is.

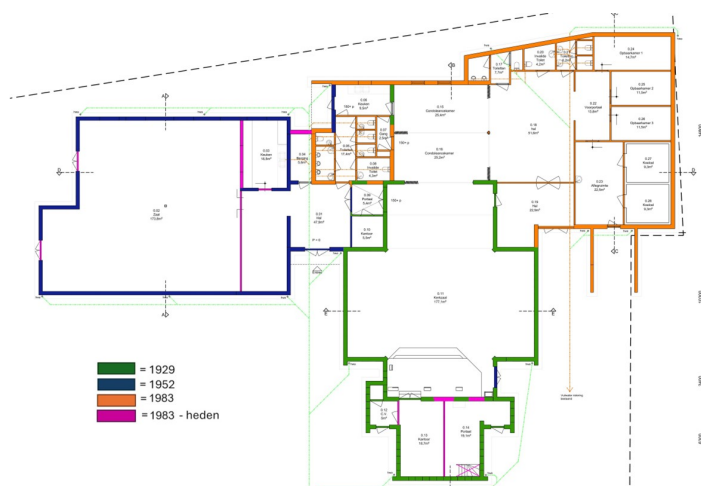
Waardering

Samenvatting van de bouwgeschiedenis

In 1929 besloten de kerkvoogden van de Nederlands Hervormde Kerk te Winterswijk over te gaan tot de bouw van een nieuwe kerk, speciaal voor het houden van jeugdkerkdiensten. Hiermee start de bouwgeschiedenis van de Jeugdkerk, later Balinkeskerk genoemd. De kerk werd gebouwd op de voormalige landbouwgronden van de Balinkes, in dit gebied ontstond vanaf het eind van de jaren twintig een nieuwe woonwijk. Op zondag 2 maart 1930 werd het nieuwe jeugdkerkgebouw ingewijd. Het betrof de tweede jeugdkerk van Nederland en werd ontworpen door architecten J. van der Schaaf en A.J. Streek in sobere expressionistische stijl.

De bouw van de Jeugdkerk in Winterswijk moet gezien worden tegen de achtergrond van de verzuiling in de maatschappij en de ontwikkeling van de christelijke jeugdcultuur in de loop van de twintigste eeuw. De eerste jeugdkerken ontstonden in deze periode en waren bedoeld voor (Protestantse) jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar. Dit waren aanvankelijk nog geen fysieke kerkgebouwen. De eerste 'jeugdkerk' in Winterswijk werd georganiseerd in 1925. De kerkgangers van de in 1929-'30 gebouwde Jeugdkerk in Winterswijk konden vanaf 1930 ook lid worden van een jongerenvereniging: Advendo.

De Jeugdkerk werd in de tweede helft van de twintigste eeuw in meerdere fasen uitgebreid en verbouwd. In 1952-'53 verrees aan de westzijde een nieuw jeugdgebouw met extra zaalruimte. In 1983 vond opnieuw een grote uitbreiding plaats en werd aan de oostzijde en achterzijde een aula en mortuarium aangebouwd. De kerk uit 1929 raakte gedeeltelijk ingebouwd, de indeling werd op punten gewijzigd en het kerkinterieur werd in de loop der tijd gedeeltelijk gemoderniseerd.

Afbeelding 1 van 1

Faseringsplattegrond van de begane grond van de Jeugdkerk.

Waardestelling

De waardestelling is opgesteld volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling URL 2007* van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). De waardestelling vindt plaats op twee niveaus: het gebouwde object in relatie tot zijn bredere context en de betekenis van de verschillende onderdelen in relatie tot het object zelf. Het eerste betreffen de 'contextuele waarden' en het tweede de 'intrinsieke waarden'. De waardestelling bestaat uit tekst en tekeningen die complementair en onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De intrinsieke waardestelling vindt zijn neerslag in de waardestellingsplattegronden.

De waardestellingsplattegrond geeft per ruimte de onderdelen met een hoge waardering aan. De overige ruimtes met een positieve of indifferente waardering zijn niet gespecificeerd op detailniveau en de waardering van de gekleurde onderdelen volstaat voor de gehele ruimte. De (interieur)onderdelen die hoog gewaardeerd zijn worden in de tekst nader toegelicht en benoemd.

Contextuele waarden

De contextuele waarden zijn volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek* onderverdeeld in een aantal deelwaardestellingen: historische waarden, ruimtelijke waarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden, kunsthistorische waarden, gebruikswaarden / functiespecifieke waarden en herinneringswaarden. Elk van deze deelwaarden wordt getoetst aan de hand van de criteria gaafheid en zeldzaamheid.

Historische waarden en herinneringswaarden

- De in 1929-'30 gebouwde Nederlands Hervormde Balinkeskerk (Jeugdkerk) en het in 1952-'53 aan de westzijde aangebouwde jeugdgebouw herinneren op tastbare wijze aan de Verzuiling en ontwikkeling van de christelijke jeugdcultuur in de loop van de twintigste eeuw. De Jeugdkerk in Winterswijk was de tweede in zijn soort die in Nederland werd gebouwd en is daarmee landelijk van historische waarde.

Gebruiks- en functiespecifieke waarden

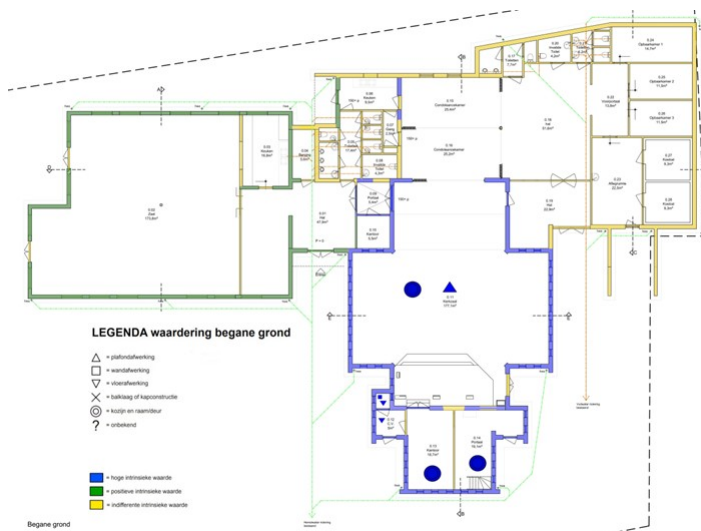
- De Balinkeskerk (Jeugdkerk) uit 1929-'30 is van belang vanwege de sterke herkenbaarheid van het historisch gebruik als kerkgebouw. De functiespecifieke waarden beperken zich in het interieur hoofdzakelijk tot de ruimtelijke herkenbaarheid van de kerkzaal en de oriëntatie op een liturgisch centrum aan de voorzijde.
- Het in 1952-'53 aangebouwde gebouw is van enig belang vanwege de herkenbaarheid van het historisch gebruik als zaalgebouw. Het exploiteren van (vergader)zalen was vanaf de bouw van de Jeugdkerk een belangrijke nevenactiviteit.
- De uitbreiding uit 1983 is weliswaar nog altijd herkenbaar als uitvaartcentrum, maar is vanwege de relatief recente ontstaansgeschiedenis en vanwege het ontbreken van een relatie met de christelijke jeugdcultuur van indifferente waarde.

Ruimtelijke waarden

- De in 1929-'30 gebouwde Balinkeskerk (Jeugdkerk) is van stedenbouwkundig belang als historisch ijkpunt in de wijk, die vanaf het eind van de jaren twintig ontwikkeld werd op de voormalige landbouwgronden van de Balinkes.
- Het kerkgebouw speelt vanwege de ligging op een ruim perceel, het volume en de sober expressionistische vormgeving een beeldbepalende rol in het straatbeeld aan de Jeugdkerkstraat. De ruimtelijke waarden van het perceel zijn aangetast door het inbouwen van het kerkgebouw aan

de zijkant en achterzijde, door het vernieuwen van de terreininrichting en door het verwijderen van de historische afscheiding (hekwerk) van de openbare weg.

- De in 1929-'30 gebouwde Nederlands Hervormde Jeugdkerk vormt een religieus-historisch centrum met de aan de overzijde van de Jeugdkerkstraat gelegen Ontmoetingskerk, die in 1936 werd gebouwd als parochiehuus voor de katholieke gemeenschap. Omdat beide gebouwen ontworpen werden door architect J. Van der Schaaf, vormen zij ook in architectuurhistorisch opzicht een belangrijk ensemble.

Waarderingsplattegrond van de begane grond van de Jeugdkerk aan de Jeugdkerkstraat 12 te Winterswijk.

Architectuurhistorische waarden

- De Balinkeskerk uit 1929-'30 is van architectuurhistorisch belang als representatief en relatief gaaf bewaard gebleven kerkgebouw van de Nederlands Hervormde gemeente in sober expressionistische stijl uit het interbellum. Met name het exterieur bleef relatief gaaf bewaard.
- Het oorspronkelijke ruimtelijke concept van de kerkruimte, met een duidelijke oriëntatie op het liturgisch centrum is nog altijd goed herkenbaar. De architectuurhistorische waarden van het interieur beperken zich verder tot de bewaard gebleven onderdelen van de indeling en interieurafwerking uit de bouwtijd. Mogelijkerwijs bevinden zich onder moderne afwerkingen nog onderdelen uit de bouwtijd. De kunsthistorische waarde van het interieur is door de verwijdering van het historisch meubilair relatief beperkt.
- De Balinkeskerk is verder van architectuurhistorisch belang als belangrijk onderdeel van het oeuvre van de Winterswijkse architecten J. Van der Schaaf en A.J. Streek.

Bouwhistorische waarden

- De bouwhistorische waarden zijn hoofdzakelijk gelegen in de relatief gaaf bewaard gebleven constructieve opzet van het kerkgebouw uit 1929-'30, bestaande uit gevels, balklagen, kapconstructie en de constructie van het plafond in de kerkzaal.
- Het in 1952-'53 aangebouwde jeugdgebouw is van belang vanwege de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis (historische gelaagdheid). Het bouwdeel, door dezelfde architecten ontworpen als het kerkgebouw, sluit in vormgeving op harmonieuze wijze aan op de Balinkeskerk.

Intrinsieke waarden

Met de intrinsieke waarden worden de eigen, fysieke onderdelen van het object in onderlinge samenhang gewaardeerd. Deze onderdelen kunnen een materiële waarde hebben, maar ook een conceptuele waarde, vanwege het achterliggende ontwerpidee of de functionele betekenis binnen het object. Op de waardestellingsplattengronden zijn de intrinsieke waarden van de ruimtelijke structuur in drie gradaties of categorieën in kleur weergegeven:

Hoge intrinsieke waarde (blauw): van groot belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

Positieve intrinsieke waarde (groen): van ondersteunend belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

Indifferente intrinsieke waarde (geel): van weinig of geen belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [bronnenlijst.pdf](#)
- [Faseringsplattegrond](#)
- [Waarderingsplattegrond](#)

Colofon

Jeugdkerkstraat 12 Winterswijk, Balinkeskerk bouwhistorische verkenning met waardestelling

ARCX-rapport 1027

©ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, 13 september 2024

onderzoek

ARCX, monumentenzorg en cultuurhistorie

Bergstraat 41

6981DB Doesburg

www.arcx.nl

info@arcx.nl

+31(0)313 650190

in samenwerking met:

ELKA cultuurhistorie, Vragender

BELFORT Bureau voor Cultuurhistorie en Monumenten, Doetinchem

opdrachtgever

Delfgou architectuur en monumenten

archiefonderzoek

Linde te Kronnie

rapportage

Linde te Kronnie en Jacco Vromen

veldwerk

Linde te Kronnie, Jacco Vromen en Peter Boer

autorisatie

Peter Boer

ARCX aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.